

-Задержки в оплате долгов клиентами могут повлиять на финансовый поток компании и ее способность выполнять обязательства.

-Аудиторы должны анализировать и следить за сроками оплаты и их влиянием на финансовое состояние компании.

Риск долгосрочных обязательств:

-Долгосрочные долги клиентов могут представлять высокий риск, особенно если они не поддерживаются необходимыми гарантиями или обеспечением.

-Аудиторы должны оценить структуру долгов и их сроки погашения.

Риск недостоверных сведений о клиентах:

-Компания может предоставить недостоверные сведения о клиентах или их финансовом состоянии, что может повлиять на адекватность оценки рисков[4].

-Аудиторы должны проводить проверку сведений о клиентах на достоверность.

Эти риски и аспекты представляют собой сложный и многообразный набор факторов, которые аудиторы должны учитывать при выполнении аудита дебиторской задолженности. Их цель - обеспечить достоверность финансовой отчетности компании и своевременно выявить потенциальные проблемы, которые могут повлиять на ее финансовое состояние и репутацию.

1. Абленов, Д. О. Аудит: теория и практика: учеб. / Д. О. Абленов. - Алматы : Экономика, 2005. - 419 с
2. Аудит: Учебное пособие. / М.С. Ержанов, С.К. Барышева, А.С. Биктеубаева, А.М. Ержанова; под общ ред. М.С. Ержанова. - 2-е изд., доп. - Алматы: Университет "Туран", 2022. - 165с.
3. Абленов Д.О. и др. Основы общего аудита: теория, методология, практика: Учебник. / Д.О. Абленов, Д.Д. Әбле, А.Д. Абленова; под общей ред. Д.О. Абленова. - Алматы: Экономика, 2020. - 560с.
4. Алимova, Н.Ж. Аудит: 6B04103-Есеп және аудит мамандығы бойынша оқу құралы. / А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті. - Қостанай,, 2021. - 120б.

Тұрсынбай А.Ш. Қарағанды Бөкетов университеті, экономика факультеті, ГА-31к-21 тобы, студент
(*Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.*)

АУДИТОРЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДІ БАҒАЛАУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі уақытта көптеген шаруашылық жүргізуші субъектілер аудитордың олардың есептілігінің дұрыстығы туралы пікірін білдіру үшін аудиторлық тексерулер жүргізу қажеттілігіне тап болады. Аудит жүргізу барысында аудиторлар мәнділік пен аудиторлық тәуекел сияқты критерийлермен кездеседі. Аудитті жоспарлау кезінде мәнділік пен тәуекелді бірге ескеру өте маңызды, тіпті қажет, ал егер қажетті элементтерді дұрыс таңдасаңыз, онда бұл тиімді аудиторлық жұмыстың негізі болады [1].

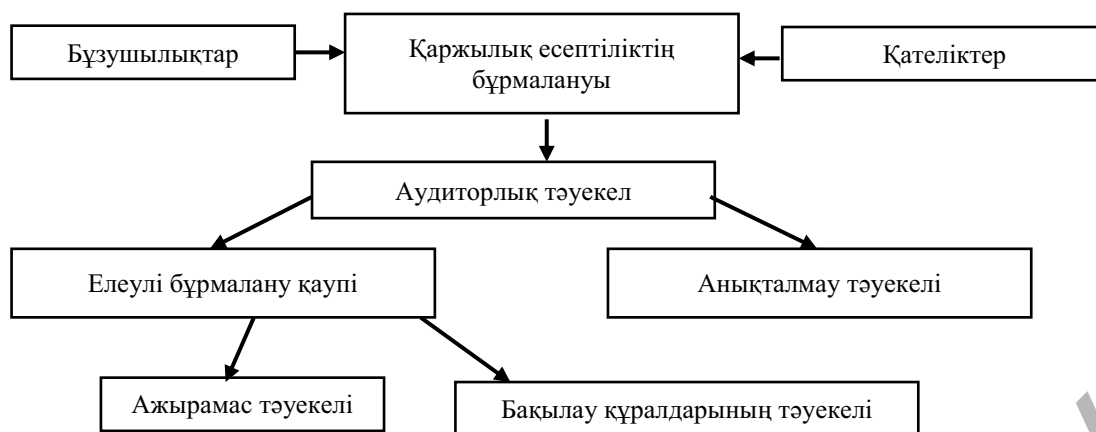
Аудитті дамытудың қазіргі жағдайында аудиторлық ұйымның пайдалы жұмысының кепілі кәсіби қызметпен байланысты тәуекелдерді болжай білу, олардың рұқсат етілген шекті деңгейін дұрыс белгілеу және оларды бейтараптандыру бағыттарын анықтау болып табылады.

Тексеріліп отырған фирмалар еңбек және қаржылық шығындарды азайтуға, сонымен қатар аудиттің мерзімін қысқартуға нақты аудиторлық тәуекелді есептеуді қолдана отырып, мүмкіндік алады. Тәуекелді анықтау аудиторларға аудиторлық тексерілістің әр кезеңінде уақытты үнемдей отырып, ең тиімді жоспар құрай алады. Тәуекелділік дәрежесі жүргізілетін тексеріске, яғни аудит сапасына тигізетін үлесі жоғары болғандықтан, аудиторлық ұйымның басшылығы бұл көрсеткішті бағалап отыруы тиіс. Егер тәуекел жоғары деп бағаланса, онда сенімді аудиторлық дәлелдер алу, мұқият зерттеулер жүргізу, деректердің үлкен үлгілерін жоспарлау қажет.

Экономикалық әдебиеттерде "аудиторлық тәуекел" ұғымы кең және жан-жақты түсіндіріледі. 315-ші Аудиттің халықаралық стандартына тоқталсақ, «Ұйымды және оның айналасын зерттеу арқылы елеулі бұрмалану тәуекелдерін анықтау және бағалау» мынандай тұжырымдама келуге болады: аудиторлық тәуекел – бұл қаржылық есептіліктің елеулі бұрмаланушылықтың орын алу қаупі[2].

Бұл кәсіптің "тәуекел" ұғымымен байланысы оңай байқалады. Бұл аудиторлық қызметтердің ақпараттық белгісіздік жағдайында ұсынылатындығына және өз кезегінде белгілі бір тәуекел деңгейімен байланысты. "Тәуекел" термині қойылған мақсатты іске асыру кезінде күтілетін нәтижелерге қол жеткізуге кедергі келтіретін, материалдық немесе қаржылық залал келтіретін мән-жайлардың туындау ықтималдығы ретінде айқындалады.

"Тәуелсіз аудитордың негізгі мақсаты және халықаралық аудит стандартына сәйкес аудит жүргізу" 200-ші ХАС-қа сәйкес аудиторлық тәуекел қаржылық есептілікте елеулі бұрмаланулар болған жағдайда аудиторлық пікірді қате тұжырымдау тәуекелін, яғни үлкен жауапкершілік алуын білдіреді. Аудиторлық тәуекел-бұл елеулі бұрмаланулар мен белгісіздік дәрежесінің туындысы. Өз кезегінде, аудиторлық тәуекелді бірнеше бөлікке бөліп қарастыруға болады. (1-суретті қараңыз).

Сурет 1. Аудиторлық тәуекел компоненттері

АХС 200 сәйкес аудиторлық тәуекелді анықтаудың нақты әдістемесі жоқ екенін атап өткен жөн. Теориялық тұрғыдан АХС 200 ережелеріне негізделген оны бағалаудың екі тәсілі бар: сапалық (интуитивті) және сандық. Сапалық тәсіл тек аудитордың кәсіби пікіріне сүйенеді, ал аудиторлық тәуекел сандық көрсеткіштерге қарамастан бағаланады.

Аудиторлардың тәуелсіздігі мен объективтілігі қағидаттарын сақтау тұрғысынан сандық тәсіл қолайлы болып көрінеді. Сандық модельдер компоненттердің өзара әрекеттесу сипатына байланысты мультипликативті, аддитивті және аралас болып бөлінеді. Аудиторлық тәуекелдің кез - келген моделінің жұмыс істеуінің негізгі шарты-тәуекелдің ықтималдық сипатын көрсететін 0-ден 1-ге дейінгі диапазондағы тәуекел мәнін анықтау. Авторлардың көпшілігі аудиторлық тәуекелдің мультипликативті модельдеріне сүйенеді, өйткені олар аудиторлық тәуекел компоненттерінің өзара әрекеттесуін айқын көрсетеді:

$$AT = AJT \times BQT \times TAT,$$

мұндағы

AT – аудиторлық тәуекел

AJT – ажырамас тәуекел

BQT – бақылау құралдарының тәуекелі

TAT – анықталмау тәуекелі

Мультипликативті модельдердің жетіспеушілігі ретінде жиынтық мән әрқашан компоненттердің әрқайсысының мәндерінен аз болатындығын атап өткен жөн. Бұл теңдеудің оң жағындағы әрбір шаманың қосындының логикалық мәнін шектейтін бірліктен аз болуына байланысты.

Тәуекелдерді сандық бағалаудың басқа әдістері бар. Мысалы, тәсілдердің бірі белгілі бір қауіп факторларына оң жауаптар санының жауаптардың жалпы санына қатынасы арқылы тәуекел көрсеткішін есептеуді, сондай-ақ тәуекел факторларының қорытынды көрсеткішке әсер ету қарқындылығын бағалауды қамтиды.

Аудиторлар клиенттің барлық шаруашылық операцияларын тексере алмайтындығын ескере отырып, аудиторлық тәуекел аудит процесінде шешуші рөл атқарады. Стандарттар аудитордың өз пікірін негіздеу үшін қаржылық есептілік тұтастай алғанда жосықсыз әрекеттер мен қателіктер салдарынан айтарлықтай бұрмалануға ұшырағанына ақылға қонымды сенімділікті талап етеді. Ақылға қонымды сенімділік – бұл сенімділіктің жоғары деңгейі. Бұл аудитордың аудиторлық тәуекелді (яғни, қаржылық есептілік айтарлықтай бұрмаланған кезде аудитордың орынсыз пікір білдіру қаупін) дәл осы мақсатта қолайлы төмен деп саналатын деңгейге дейін жеткізу үшін жеткілікті аудиторлық дәлелдемелерді жинау арқылы жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытта аудиторлық тәуекелді бағалаудың қолданыстағы әдістері Теориялық әзірлемелердің шектеулі болуына және олардың нақты тәжірибеге жеткіліксіз бейімделуіне байланысты жетілдіруді қажет етеді. Аудитор аудит барысында алынған ақпараттың дұрыстығы туралы қорытынды бере отырып, өзіне жауапкершілік ретінде аудиторлық тәуекелді қабылдайды. Адам факторы мен қателіктерге бейімділігін ескере отырып, аудитор заңды тұлғаны тез жою мақсатында алаяқтықты немесе деректерді қасақана бұрмалауды жасыруға бағытталған ақпараттың кездейсоқ, арифметикалық және қасақана (трендтік) бұрмалануын анықтауда шектеулерге тап болады. Кәсіби қызмет аясында өтірік әлеуметтік-психологиялық аспектілерге айналады. Ол бізді барлық жағымсыздан қоршап алып, іс жүзінде жойылмайды. Сонымен қатар, адам адал емес әрекеттер жасаса да, өзін ақтай алады. Сондықтан өтірікті біздің өмірімізден алып тастаудың барлық әрекеттері утопиялық, психологиялық тұрғыдан қате және үмітсіз.

Осыған байланысты аудитордың кәсіби қызметінде тәуекелдер туындай бастайды. Қазіргі уақытта аудит жүргізу кезінде тәуекелдерді бағалаудың көптеген әдістері бар. Аудитордың алдында қандай әдісті қолдану керек және ол қаншалықты тиімді сұрақ туындайды. Сонымен, аудит жағдайлардың жоғары өзгергіштігіне және әр экономикалық субъектінің бірегейлігіне байланысты болады. Демек, аудитордың кәсіби тәуекелінің жоғарылауына әкелетін субъективті бағалау деңгейі аудиторлық тәуекелді бағалау

әдіснамасын және тиісті құралдарды дамыту тұрғысынан өзекті болады. Бұл құралдар аудиторлық қызметті жүргізу кезінде халықаралық аудит стандарттарының, кәсіпорынның ұлттық нормалары мен стандарттарының талаптарын сақтауды қамтамасыз ету үшін қажет.

Аудиттегі тәуекелдің маңыздылығының артуы, ең алдымен, тексерілетін экономикалық процестердің күрделенуіне, осы процестер жүзеге асырылатын қоршаған ортаның белгісіздігіне, сондай-ақ қазіргі экономикалық жағдайдың тұрақсыздығына байланысты. Жылдық қаржылық есептілікпен айла-шарғы жасау, жалған банкроттық экономикалық дағдарыстар кезеңінде және шаруашылық жүргізуші субъектілердің төлем қабілетсіздігі басталғанға дейін сирек емес.

Құқықтық және кәсіптік нормалар мен ережелерге байланысты аудитор экономикалық қылмыстардың алдын алуға және ашуға міндетті. Сонымен қатар, аудиттің қазіргі кезеңі тәуекелді анықтау мен бағалаудың маңыздылығын растайтын тәуекелге бағытталған деп аталады. Мұның бәрі тәуекел санатын аудиттің негізі ретінде анықтайды. Тәуекелдер жоғары салаларда аудиторлық жұмысты шоғырландыру арқылы аудит жүргізу уақытын қысқартуға және атқарылған жұмыстың сапасын арттыруға болады. Аудиторлық тәуекел тексеруге бөлінген шектеулі уақытқа байланысты туындауы мүмкін. Тексеру әрдайым үздіксіз емес, көбінесе таңдамалы түрде жүргізілетіндіктен, уақыт шектеулеріне байланысты қауіп бар.

Сенімділіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін аудиторлық тәуекелді қолайлы төмен деңгейге дейін төмендету маңызды. Әдетте, белгісіздік дәрежесі неғұрлым жоғары болса, оны төмендету үшін аудиторлық процедураларды жүргізу қажеттілігі соғұрлым жоғары болады.

Аудитор аудиттің халықаралық стандарттарын (АХС) басшылыққа ала отырып клиенттің қызметін, ішкі бақылау жүйесін, енгізілген жүйелерді және т. б. талдай отырып, оның елеулі бұрмалану тәуекелдерін анықтау; клиенттің елеулі бұрмалану тәуекелдерін бағалау; жүргізілген бағалауларға жауап ретінде анықталған тәуекелдерді ескере отырып, тиісті аудиторлық рәсімдерді таңдау қажет.

Аудитордың жоғарыда аталған процедураларды елемей оның қабілетсіздігін және стандарттар талаптарының бұзылуын көрсетеді, бұл аудиторлық қорытындыда қате тұжырымдарға әкелуі мүмкін. Елеулі бұрмаланулардың тәуекелдерін толық бағалау және есепке алу үшін аудитор клиентке тән тәуекелдердің сипатын толық түсініп, оның қызметі туралы толық түсінік алуы керек. Соңғы уақытта кәсіпорындардың қызметі ағымдағы экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы, қолайсыз әлеуметтік-саяси өзгерістер қаупі, нарықтық конъюнктураның, бағалардың, валюта бағамдарының ауытқуы, экологиялық тәуекелдер сияқты сыртқы тәуекелдермен күрделене түсті, олар болжанбауы мүмкін. Сондықтан аудитор үшін зерттелетін объектінің қызметі мен ортасының ерекшелігін түсіну, аудиттелетін адамның жұмысына әсер ететін сыртқы факторларды егжей-тегжейлі бағалау маңызды.

Сонымен, аудиторлық қызметтер нарығындағы жағдай елдегі экономикалық тұрақсыздыққа байланысты өзгерістерге ұшырайды. Мұның бәрі аудиторлық тәуекелдің өсуіне әкеледі. Аудитті дамытудың қазіргі кезеңінде аудиторлық фирмалардың жұмыс тәжірибесіне аудиторлық тәуекелді барабар бағалауға және аудиторлық ұйымдар жұмысының тиімділігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік беретін жаңа әдістемелерді әзірлеу және енгізу ерекше рөл атқарады.

1. 300 АХС Қаржылық есептілік аудитін жоспарлау //www.gov.kz
2. 315 АХС Ұйымды және оның айналасын зерттеу арқылы елеулі бұрмалану тәуекелдерін анықтау және бағалау //www.gov.kz
3. 200 АХС Тәуелсіз аудитордың негізгі мақсаты және халықаралық аудит стандартына сәйкес аудитті жүргізу //www.gov.kz